

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

Vol. III

EXTRAS

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE
1960

CC 254

BARPR - II 429277

p. 311-322

BA II 429277

p. 311-322

Octavian Iliescu
11.7.1961, Bucuresti

A. NUMISMATICĂ

„SOLIDI VALACHICI VULGO DUMNICZE”

DE

OCTAVIAN ILIESCU

Într-o notiță sumară, publicată cu trei decenii în urmă, Ilie Minea atrăgea atenția numismaților români asupra unei monede, desemnată sub o denumire cu totul neobișnuită : *Solidi Valachici vulgo Dumnicze* „în tratatul încheiat de regele August al II-lea cu suedezi”. Istoricul de la Iași era de părere că „pronunțarea moldovenească (a ultimului cuvânt din citatul latin, *n.n.*) pare a fi fost Domnițe”¹. (Ca izvor al acestei informații era citat Żaluski²).

Verificând știrea relatată de Minea, am constatat cele ce urmează :

Tratatul amintit a fost încheiat la Varșovia, în ziua de 18 noiembrie 1705, între Stanislas Leszczyński³, regele Poloniei, pe de o parte, și Carol al XII-lea, regele Suediei, pe de altă parte ; a fost întărit la 24 noiembrie de către Carol, iar la 5 decembrie, același an, de către Stanislas. Prin acest tratat, se stabileau bazele cooperării economice și politice dintre cele două regate, devenite aliante în urma alegerii lui Stanislas ca rege al Poloniei, cu sprijinul lui Carol al XII-lea⁴.

¹ I. Minea, *Bani vechi moldovenești*, în *Cercetări istorice*, 2—3 (1926—1927), p. 255.

² Andreas Chrysostom Żaluski, *Epistolae historico-familiares*, III, Wrocław 1711, p. 747.

³ Este vorba într-adevăr de regele Poloniei Stanislas Leszczyński (1704—1709) și nu de August al II-lea (1697—1733, cu întreruperea cauzată de domnia lui Leszczyński), cum notează greșit Ilie Minea. În vreme ce Leszczyński era protejatul și aliatul lui Carol al XII-lea, August al II-lea era adversarul regelui suedez.

⁴ Sprijinit de Carol al XII-lea, la curtea căruia fusese anterior, în calitate de ambasador al Confederației de la Varșovia, Stanislas Leszczyński e ales rege al Poloniei de către dieta din Varșovia la 12 iulie 1704 ; încoronarea sa are loc la 4 octombrie 1705. În urma invadării Saxoniei de către armatele suedeze, August al II-lea renunță în 1706 la coroana Poloniei, spre a o recăpăta în 1709, după bătălia de la Poltava și înfrângerea lui Carol al XII-lea de către Petru cel Mare, țarul Rusiei.

După Poltava, Leszczyński fuge în Suedia, apoi în Moldova, urmându-l pe Carol al XII-lea. Aici e prins și închis de turci la Tighina (1713—1714). Se retrage în cele din urmă în Franța. O nouă încercare a sa de a redobândi tronul Poloniei rămâne fără rezultat. Cf. *La Grande Encyclopédie*, vol. XXX, p. 439, sub v° Stanislas I-er Leszczyński ; Henri Grappin, *Histoire de la Pologne des origines à 1922*, Paris, 1922, p. 127 și urm. ; Waclaw Sobieski, *Histoire de Pologne des origines à nos jours*, Paris, 1934, p. 245, 249.

Art. 26 al tratatului citat cuprinde clauza privitoare la moneda, asupra căreia atrăgea atenția acum 30 de ani Ilie Minea. Pentru interesul pe care îl prezintă, în cadrul istoriei economiei monetare, reproducem în întregime textul acestui articol :

„Conventum quoque est, ut omnis moneta depravata, sic, et solidi Valachici vulgo Dumnicze abrogentur, cursusque eorum, vigore Tractatus praesentis interdicator, salvo usu solidorum Regni Poloniae in Regionibus ejus. Quando vero in tranquillo statu Respublica monetam cudere statuerit, talem cudi curabit, quae pretio, et valori monetae Regis Sueciae ejusque provinciarum respondeat”¹.

Cum se vede, prin acest articol se iau măsuri importante, în materie de economie monetară. În primul rând, se hotărăște interzicerea circulației oricăror monede „stricate” (cu o valoare intrinsecă inferioară), între care figurează și solizii „Valachici” (adică moldovenesti), denumiți în limbaj popular, după mărturia tratatului la care ne-am referit, *dumnicze*; se exceptează solizii obișnuiți ai Regatului Poloniei, al căror curs e însă limitat în interiorul acestei țări. În al doilea rând, se stabilește ca în cazul când, după reîntronarea liniștei, regatul Poloniei va bate noi monede, acestea să aibă aceeași valoare ca și moneda regelui Suediei și a provinciilor sale.

Cea dintii măsură reprezenta o încercare de a pune capăt unui adevărat haos economic, creat în Polonia de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, ca urmare a nechibzuitei politicii monetare, dusă de regii din dinastia Wasa, precum și a interminabilelor războaie polono-suedeze care au brăzdat istoria aceluiași veac. Încă din primii ani ai domniei regelui Sigismund al III-lea Wasa — mai exact, din 1601 — se deschide într-adevăr pentru Polonia o perioadă lungă, ce se caracterizează prin tot felul de fluctuații și de expediente în materie de politică monetară : baterea unor specii cu titlu variabil de la o emisiune la alta, introducerea unor monede noi, copiate după modele străine etc².

Războaiele dintre polonezi și suedezi, determinate de motive dinastice și purtate timp de mai multe decenii, au contribuit pe de altă parte atît direct, cît și indirect la înrăutățirea economiei monetare a Poloniei. Astfel, după cucerirea Livoniei și a orașelor baltice Riga și Elblong de către Gustav al II-lea Adolf, între anii 1617 — 1626, monetăriile locale au fost utilizate de către suedezi pînă la 1636 pentru baterea unor mari cantități de șilingi, monede mărunte, avînd o valoare intrinsecă inferioară. Aceste monede, cărora li se adăugau și altele, falsificate în țările vecine — de exemplu în Silezia — pătrundeau în Polonia, unde erau preschimbate pentru piese de aur și de argint cu o valoare reală ridicată. În felul acesta, aurul și argintul Poloniei luau drumul străinătății, iar în țară rămîneau monedele mărunte, de billon inferior³.

¹ Zaluski, *op. cit.*, p. 747.

² Cf. Max Kirmis, *Handbuch der polnischen Münzkunde*, Poznan, 1892, p. 72.

³ Cf. Ilie Țabrea, *Originea și activitatea monetăriei lui Dabija Vodă din Suceava*, în *Cronica numismatică și arheologică* (prescurtat CNA), 13 (1938), p. 75, citînd pe Marian Gumowski, *Monety Polskie*, Varșovia 1924, lucrare ce cuprinde numeroase date cu privire la istoria monetară a Poloniei, în perioada care ne preocupă (nu ne-a fost accesibilă).

Măsurile luate de polonezi, spre a face față unei primejdii atât de serioase, departe de a avea rezultatele scontate, au complicat și înrăutățit și mai mult situația economică a regatului. Astfel, în 1627, Sigismund ordonă să nu se mai bată monede mărunte, ci numai taleri după modelul celor imperiali¹, în credința că va stăvili în acest mod pătrunderea monedelor mici străine, de cele mai multe ori falsificate².

Aceeași politică monetară este aplicată mai departe și de urmașul lui Sigismund, Vladislav al IV-lea (1632—1648), care bate de asemenea numai monede cu valoare nominală ridicată : troiaci și suștaci (piese de 3 respectiv 6 groși), jumătăți de taleri și taleri întregi, în argint, precum și ducați și multiplii lor, în aur³. La fel, Ioan Cazimir (1648—1668) emite pînă la 1650 numai jumătăți de taleri, taleri și ducați⁴.

Monedele emise în aceste condiții, timp de peste două decenii, cu o valoare nominală mare : ducați de aur sau piese mari de argint, erau însă nepotrivite cu nevoile curente ale schimbului, fiind prea scumpe pentru încheierea tranzacțiilor mici, de toate zilele. Datorită acestei neconcordanțe dintre alimentarea pieții cu numerar, ieșit din monetăriile regale sau cele ale orașelor supuse autorității regelui Poloniei pe de o parte, și nevoile economice reale ale populației, pe de altă parte, circulația monedelor mărunte — emisiuni poloneze mai vechi sau piese de proveniență străină — a continuat cu și mai multă intensitate.

Abia în 1650, senatul polonez își dă seama de realitate și încearcă remedierea acestei situații. Prin ordonanța monetară din 16 mai 1650, se constată că, deoarece de multă vreme nu s-au mai bătut în Polonia monede mărunte, numerarul polonez de bună calitate a fost exportat sau topit, astfel încît se resimte lipsa pieselor proprii, în vreme ce în țară abundă monedele străine de o valoare foarte redusă sau false. Spre a curma răul din rădăcină, se hotărăște baterea unor noi monede, de calitate superioară, interzicerea importului de ducați, taleri și submultipli străini, precum și înlăturarea din circulație a tuturor emisiunilor străine de mică valoare⁵. Aceeași ordonanță monetară stabilea titlul monedelor de argint, cu valoarea nominală de la trei groși pînă la un taler inclusiv, la 14 loți (875⁰/₁₀₀), iar a pieselor de doi și un gros, la 7 loți (437⁰/₁₀₀)⁶; anterior, titlul groșilor variase între 375⁰/₁₀₀ (ordonanța din 24

¹ Ordonanța din 11 ianuarie 1627 la Max Kirmis, *op. cit.*, p. 111 și nota 7.

² Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 75. Există totuși și o emisiune de șilingi ce poartă milesimul 1631; un exemplar din această emisiune e descris de M. Gumowski, *Podręcznik Numizmatyki Polskiej* (Îndrumător în numismatica Poloniei), Cracovia, 1914, p. 107, nr. 1007.

³ M. Gumowski, *op. cit.*, p. 224 și urm. E de observat că piesele mai mici și anume cele de trei și șase groși, precum și orșii, sînt socotite de Kirmis (*op. cit.*, p. 135) ca simple probe monetare și nu emisiuni efective.

⁴ M. Gumowski, *op. cit.*, p. 235 și urm.

⁵ Max Kirmis, *op. cit.*, p. 143—144; Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 75.

⁶ Max Kirmis, *op. cit.*, p. 144.

aprilie 1578)¹ și 281‰ (ordonanța din 13 martie 1623)². Se mai hotăra în sfârșit baterea unor șilingi din aramă curată, fapt neobișnuit pînă atunci în Polonia³; patru șilingi echivalau cu un gros de argint⁴. Baterea acestor piese de aramă a încetat însă chiar în anul în care s-a adoptat introducerea lor în circulația monetară a Poloniei (1650).

Nu socotim necesar să analizăm mai pe larg conținutul acestei ordonanțe și implicațiile ei, în domeniul metrologiei monetare. Este destul să arătăm că, departe de a înlătura monedele străine inferioare din circulație, așa cum se sperase inițial⁵, rezultatul a fost tocmai contrar, verificîndu-se astfel, o dată mai mult, justețea constatărilor lui Gresham, cu privire la circulația simultană, în cadrul regimului feudal, a unor monede între care există discordanță de valoare⁶. În acest chip, economia monetară a țării, zguduită de noile războaie cu suedezi, a intrat într-o lungă și gravă criză⁷. A contribuit la această criză și arendarea monetărilor coroanei pe sume din ce în ce mai mari, necesare pentru acoperirea cheltuielilor tezaurului regal. În schimbul sumelor plătite, arendașii capătă libertatea de a bate monede în condiții avantajoase, spre a obține cîștiguri tot mai urcate, în dauna valorii intrinsece a pieselor emise.

Astfel, în 1659, italianul Titu Liviu Boratini, concesionar din anul anterior al monetăriei din Cracovia, obține autorizația de a bate la Ujazdow, lângă Varșovia, șilingi de aramă curată⁸, monede a căror emisiune încetase, după cum am văzut, încă din 1650. Curînd după aceasta, Boratini este autorizat să bată șilingi din același metal și în monetăria de la Cracovia⁹. În condițiile arătate, Boratini emite nenumărate monede mărunte de aramă; plafonul acestei emisiuni fusese fixat de Senat la început la valoarea nominală de 2 360 000 zloți¹⁰ ceea ce însemna că întreprinzătorul concesionar avea libertatea de a bate șilingi de aramă pînă la concurența canti-

¹ Max Kirmis, *op. cit.*, p. 62 (unde titlul groșilor în ordonanța din 24 aprilie 1578 e indicat greșit 14 în loc de 6 loți cit rezultă din raportul între greutatea brută și conținutul în argint fin al acestor piese); M. Gumowski, *op. cit.*, p. 289 (repetă eroarea semnalată mai sus).

² Max Kirmis, *op. cit.*, p. 115; M. Gumowski, *op. cit.*, p. 290.

³ În Polonia, s-au bătut anterior monede de aramă sau de bronz numai în sec. XIV, cu destinația specială pentru ducatul de Halici, cucerit de Cazimir cel Mare în anul 1349. Se cunosc asemenea emisiuni de la Cazimir însuși, Ludovic I de Anjou și de la Vladislav I de Oppeln, guvernator în numele lui Ludovic și apoi duce al Rusiei Roșii. Cf. M. Gumowski, *op. cit.*, p. 37—38 și 169—170.

⁴ Max Kirmis, *op. cit.*, p. 144; M. Gumowski, *op. cit.*, p. 228, nr. 1635—1637 (descrie cîțiva șilingi de aramă din această emisiune).

⁵ Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 75.

⁶ Cf. Ernest Babelon, *La théorie féodale de la monnaie*, în *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 38 (1908), I-ère partie, p. 285, 321, 345, unde sînt citate cîteva aplicații sub regimul feudal ale „legii” lui Gresham (denumită de autorul citat cînd principiu, cînd axiomă sau teoremă).

⁷ Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 76—77.

⁸ *Ibidem*, p. 79 (biografia lui Boratini, *ibidem*, p. 78—81).

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

tății de 212 400 000 piese¹. Ulterior însă, plafonul a fost ridicat continuu, datorită insistențelor lui Boratini, astfel încît din 1659 și pînă la 1663 s-au emis șilingi de aramă pentru suma de 7 690 822 zloți².

Punerea în circulație a unor mari cantități de monede de aramă, care au inundat literalmente Polonia, a trezit însă foarte repede reacțiuni violente din partea populației. Efectul acestor nemulțumiri a fost retragerea concesiunii acordată lui Boratini pentru monetăriile poloneze și exilarea sa, voluntară sau forțată, în Moldova, către sfîrșitul anului 1661³.

Venirea lui Boratini în Moldova coincide cu reluarea activității monetăriei de la Suceava, după o întrerupere de mai bine de șase decenii⁴. Baterea șilingilor, a șalăilor⁵ moldovenesti, cu efigia lui Dabija Vodă, începe într-adevăr în anul 1662, așa cum s-a arătat recent⁶, deci exact în momentul în care Boratini se găsea exilat în Moldova. Astfel, ipoteza emisă anterior, potrivit căreia lui Boratini i s-ar datora reînființarea monetăriei moldovenesti⁷, își găsește confirmarea și poate fi considerată ca un fapt deplin dovedit în istoria monetară a Moldovei.

Emisiunile de șalăi moldovenesti, a căror circulație a fost la început efectivă, dovadă cele cîteva descoperiri cunoscute pînă în prezent⁸, nu au durat însă prea multă vreme. Ele au fost urmate curînd de contrafacerea pe scară mare a șilingilor polonezi și suedezi mai vechi sau contemporani, operație cu mult mai rentabilă pentru monetăria lui Dabija Vodă, deoarece aceste imitații puteau fi ușor introduse în Polonia și schimbate acolo pentru monede de aur sau de argint, cu o valoare intrinsecă mult superioară. Pătrunderea în Polonia a șilingilor falsificați la Suceava este

¹ Zlotul era o monedă de argint, echivalentă cu 30 groși (Max Kirmis, *op. cit.*, p. 151), iar grosul era echivalent cu 3 șilingi (*ibidem*, p. 147). Prin urmare, un zlot era egal cu 90 șilingi.

² *Ibidem*, p. 147. Echivalentul acestei sume ar fi de 692 173 980 șilingi, ceea ce pare de necrezut. Cf. Fr. Fr. von Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin-Leipzig, 1930, sub v° *Boratinki*, unde se afirmă că volumul total al acestor emisiuni s-ar fi ridicat numai la 6—7 000 000 piese. Se pare totuși că s-au bătut mai multe.

³ Cf. P. P. Panaitescu, *Date noi despre falsificări de monete polone în Moldova*, în *BSNR*, 27—28 (1933—1934), p. 132; Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 83—84.

⁴ Cele din urmă emisiuni sigure ale monetăriei din Suceava sînt acelea din domnia lui Despot Vodă (1561—1563) și a lui Ștefan Tomșa (1563—1564). Nu cunoaștem cu certitudine locul unde au fost bătute aceleale lui Ion Vodă cel Cumplit, în 1573, și piesele de 3 groși ale lui Ștefan Răzvan, în 1595; este probabil însă ca aceste monede să fi fost emise tot la Suceava.

⁵ Numele polonez al șilingului (în latinește *solidus*) era *szeląg* (pron. șelong); moldovenii l-au transformat în șalău. Cf. N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 267; Neculai Muste, *Letopiseșul Țării Moldovei de la domnia lui Istrale Dabija voievod pînă la a treia domnie a lui Mihail Racovița voievod* (1662—1729), cd. Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României*, III, Buc., 1874, p. 6.

⁶ Cf. Octavian Iliescu, *Despre manuscrisul unui vechi corpus al monedelor Moldovei și ale Țării Românești*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, 2 (1957), p. 307 și pl. X, 8.

⁷ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 132. Ipoteza aceasta a fost întrezărită și de B. P. Hasdeu, *Numismatica. Banul lui Istrali Vodă Dabija*, în *Fotografia de istoria română*, Iași, 1861, p. 14, cînd afirmă că Dabija a fost „în-lemnat de unii entreierători poloni... să înființeze o bănărie de șalăi leșești în cetatea Sucevei”.

⁸ Vezi *infra*, în Anexa, descoperirile de șalăi cu efigia lui Dabija, cunoscute pînă în prezent.

atestată încă din anul 1662 de către un cronicar polonez contemporan ¹; după relațiile aceluiași autor, aceste falsificate s-au răspândit cu mare iuțeală în întregul regat, ajungând pînă la Oder și la Marea Baltică ². De altfel, mari cantități de șilingi, falsificați la Suceava, s-au găsit și în Moldova, ba chiar și în Țara Românească, alcătuind uneori tezaure masive ³.

După plecarea lui Boratini din Moldova ⁴, monetăria de la Suceava își continuă activitatea cu meșteri locali, care învățaseră desigur tehnica baterii monedelor sub îndrumarea celebrului italian. Unul dintre acești meșteri, Enache zlătariul, fost *bănar*, rămăsese dator lui Dabija 1 000 taleri, sumă ce reprezenta probabil arenda monetăriei; neavînd posibilitatea de a achita banii datorăți, a fost nevoit să fugă în Ucraina, la cazaci ⁵.

Dar monetăria de la Suceava a continuat să fabrice monede false și după moartea lui Dabija Vodă. Astfel, contele austriac Franz Ulrich Kinski, aflat în misiune în Polonia, relatează în jurnalul său sub data 22 martie 1668 că polonezii au trimis un sol la Poarta Otomană cu o plîngere împotriva voievodului Valahiei (adică al Moldovei ⁶, la vremea aceea Iliș Alexandru), pentru motivul că „a bătut monede foarte rele, cu legenda și stema poloneză” ⁷. Iar din a doua domnie a lui Gheorghe Duca (1668—1672), există mai multe dovezi documentare care confirmă funcționarea neîntreruptă a monetăriei sucevene; în primul rînd un hrisov din anul 1670, printre ai căror martori figurează și un *Alexandru, bănariul domnesc* ⁸; apoi două rapoarte consulare franceze, unul datat din 11 februarie 1672, la Iazlowietz ⁹, al doilea din Lwow (Leopol), cu cîteva zile mai recent (19 februarie) ¹⁰, menționează în termeni fără echivoc falsificarea de monede străine, mai ales lei olandezi, de către Duca Vodă. Primul raport precizează chiar că asupra domnului învinuit s-au găsit matrițele cu care se confecționau piesele falsificate.

¹ Ioan Chrisostom Pasck, *Pamiętniki* (Amintiri), ed. Al. Brückner, p. 219—220 (citată după P. P. Panaițescu, *op. cit.*, p. 129—130).

² *Ibidem*.

³ Lista descoperirilor cunoscute, *infra*, în Anexă.

⁴ Boratini se reîntoarce în Polonia în 1663 și își reia activitatea, obținînd pe rînd concesiunea mai multor monetării, cu o întrerupere între anii 1668—1679. După moartea sa, survenită în 1682 sau 1683, văduva lui a continuat să exploateze ultima monetărie arendată — cea din Cracovia — pînă la 1687. În tot acest răstimp, s-au bătut alte cantități însemnate de șilingi. Cf., pentru aceste date, Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 80—81.

⁵ Zapis nedatat — probabil din 1666—1667 — publicat de B. P. Hasdeu, în *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, Buc. 1893, col. 3096, sub v° *Bănar*.

⁶ Numele „Valahia” e întrebuințat frecvent de polonezi, pentru a desemna Moldova; la fel se întîmplă cu derivatele acestor nume.

⁷ Francisc-Ulrich Kinski, *Diarium des Grafens Franz-Ulrich Kinski während seiner Mission in Polen (1663—1668, dann 1671)*, publ. de N. Iorga, *Cu privire la banul lui Istrate Dabija*, în *ARMSI*, 28 (1905—1906), p. 508.

⁸ B. P. Hasdeu, *loc. cit.*

⁹ Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 9, nr. XX.

¹⁰ *Ibidem*, p. 10, nr. XXI.

De pe urma acestei activități atât de intense, numărul șilingilor falsificați la Suceava s-a urcat considerabil. Alăturându-se celor fabricați în mod oficial de către Boratini, aceste piese devin moneda curentă în Polonia pentru multă vreme. La 1685, voievodul Constantin Șerban, refugiat la Waniowice, în Polonia, menționa în testamentul său o datorie pe care o contractase de la negustorul Andrei Achterlan din Wielun (voievodatul Lodz) și pentru care îi dăduse zălog toate bijuteriile sale, în valoare de 30 000 zloți polonezi. Deși voievodul român, exilat de mai mulți ani, primise suma împrumutată în „șelongi moldovenești bătuți, cu aliaj pe jumătate” —

deci o monedă lipsită de valoare — și deși plătise în contul acestei datorii 25 000 tymfi, totuși Achterlan nu voia să-i restituie nici bijuteriile, nici banii plătiți¹. Prin urmare, la vremea aceea, șilingii moldovenești erau încă în circulație.

O ultimă informație cu privire la volumul emisiunilor de șalâi falsificați la Suceava ne-a fost păstrată tot de Zaluski, care reproduce în *Epistolele* sale discursul (*votum*), rostit în Senat la 1690 de către Andreas Olszewski, episcop de Culm. La al cincilea punct al acestui discurs, tratând despre problema monetară, episcopul citat declară că solizii valahi (moldovenești) și cei de Riga reprezintă o adevărată pacoste pentru regatul Poloniei; estimează numărul celor existenți încă în circulație la peste 10 000 000 piese².

Am făcut această lungă incursiune în istoria monetară a Poloniei, de-a lungul întregului secol al XVII-lea, cu implicațiile pe care le-a avut aici redeschiderea monetăriei din Suceava, spre a înțelege mai bine situația economică în care se găsea acea țară în momentul încheierii tratatului de la Varșovia, și spre a ne da seama de rostul clauzelor privitoare la circulația monetară, cuprinse în art. 26 al aceluși tratat. Deși suedezii au contribuit în mare măsură la șirul de dezordini sociale, economice și monetare, ce au marcat istoria Poloniei în tot cursul secolului încheiat — prin aruncarea în circulație a emisiunilor de șilingi cu o valoare redusă, bătuți între anii 1617—1636 în monetăriile orașelor baltice ocupate de ei — cu toate acestea, în fața pericolului pe care îl reprezenta răspîndirea pe o scară mereu mai întinsă a acestor monede depreciate, au fost nevoiți să ia măsuri pentru a preveni pătrunderea lor în Suedia. Răul era remediat numai parțial, deoarece se abroga puterea circulatorie a tuturor monedelor stricate, printre care și șilingii de proveniență moldovenească, menținându-se însă în circulație, în limitele regatului Poloniei, emisiunile poloneze de șilingi, deși și acestea erau extrem de depreciate, datorită activității lui Boratini, iar în practică nu se deosebeau prea ușor de șalâii moldovenești. Explicația tratamentului de favoare, acordat monedelor citate, trebuie căutată în faptul că marea masă a populației deținea enorme cantități de șilingi, cu care se efectua schimbul de toate zilele. Anularea puterii circulatorii a tuturor acestor piese

¹ P.P. Panaitescu, *Pribeția lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan Petriceicu și testamentele lor*, în *ARMSI*, 21 (1938—1939), anexa XII (testamentul din 28 februarie st. v. 1685 al lui Constantin Șerban), p. 422 (text polon) și 424 (traducere).

² Andreas Chrysostom Zaluski, *op. cit.*, I, 2, p. 1194.

ar fi cauzat de bună seamă grave turburări sociale, într-un moment în care situația politică a Poloniei era foarte precară.

În ce privește denumirea de *dumnicze*, pe care ar fi purtat-o în vorbirea populară șalării moldovenești, potrivit textului tratatului analizat în cele ce au precedat, ea apare pentru prima oară în terminologia monetară cunoscută pînă astăzi. Am văzut că Ilie Minea sugera pronunția „domnițe”, ceea ce ar presupune o etimologie moldovenească. Determinarea valorii semantice a acestui termen rămîne însă un subiect rezervat unor cercetări viitoare ¹.

Cea de-a doua clauză cuprinsă în art. 26 al tratatului de la Varșovia reprezintă un proiect de unificare a sistemelor monetare aparținînd țărilor contractante. Potrivit acestei clauze, regatul Poloniei convenea să bată în viitor — după restabilirea liniștei, cum sună textul — monede de aceeași valoare cu cele ale regelui Suediei. Se urmărea probabil facilitarea relațiilor comerciale între cele două țări, obiectiv urmărit și în alte clauze ale tratatului de la Varșovia; rămîne totuși evidentă poziția dependentă pe care se situa economia poloneză, în raport cu aceea a regatului scandinav.

Evenimentele care au urmat în curînd: prăbușirea ambițiilor nemăsurate ale lui Carol al XII-lea, pe cîmpiile de la Poltava, fuga și exilarea lui Stanislas Leszczyński, restaurarea lui August al II-lea pe tronul Poloniei, au făcut ca tratatul încheiat între Carol al XII-lea și Stanislas Leszczyński să rămînă literă moartă. Măcinată de contradicții interne violente, generate mai ales de atitudinea unei nobilimi anarhice — *liberum veto* al unui singur individ putea anihila orice măsură de guvernare, oricît ar fi fost ea de salutară -- avînd o economie destrămată de războaie nesfîrșite, externe și interne, precum și de greșita politică monetară practicăată atîta vreme, Polonia trece pragul secolului al XVIII-lea intrînd într-o agonie înceată, ce se va termina cu desființarea ei ca stat suveran în 1795.

Pentru a reveni la șilingii sau șalării moldovenești, tratatul încheiat la 18 noiembrie 1705 la Varșovia este cel din urmă document cunoscut pînă astăzi care le mențio-

¹ Cu prilejul unei comunicări, tratînd despre problema expusă aici (comunicare prezentată în ședința Societății numismatice romîne din 26 iulie 1959), pornind de la etimologia sugerată de Ilie Minea, am propus interpretarea: *domnițe* - monedele domnului, deci ale voievodului Moldovei. În discuțiile purtate ulterior asupra acestei interpretări, s-au emis și alte ipoteze. Astfel, Oct. Luchian, invocînd o etimologie slavă ДОМНА = coș de casă, horn, ДОМНИЦА = impozit pe hornuri și vase de topit metalul, crede că termenul *domnițe* ar avea semnificația: monede suflate, spoite, aluzie la faptul că șilingii imitați la Suceava sînt uneori argințați (comunicare în ședința Societății numismatice romîne din 27 sept. 1959). Iar C. Iacobovici, examinînd critic toate ipotezele emise anterior, presupune că termenul *dumnicze* ar fi într-adevăr o transpunere în limba polonă a cuvîntului românesc *domnițe*. El ar desemna, în limbaj popular, șilingii de Riga și Livonia imitați la Suceava, atribuiți de popor în bloc reginei Christina a Suediei și denumiți pentru acest motiv *ai domniței* (comunicare personală a autorului citat). Pînă la o examinare mai temelnică a izvoarelor documentare sau narative, fie moldovenești, fie poloneze, datînd din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, spre a se vedea dacă termenul *dumnicze* sau *domnițe* mai apare și în alte împrejurări, problema determinării originii și a accepțiunii semantice a acestei denumiri monetare rămîne deschisă, iar ipotezele propuse pînă în prezent nu pot fi considerate deplin satisfăcătoare.

nează existența. Patru decenii după redeschiderea, în zilele lui Dabija Vodă, a moneteriei de la Suceava, ei reprezentau încă o realitate, de care era obligat să țină seama un act de drept internațional. Îi revine lui Ilie Minea meritul de a fi semnalat acest act, a cărui importanță pentru istoria monetară a țării noastre a reieșit, nădăjduim, din rîndurile înșirate în aceste pagini.

A N E X A

Repertoriul descoperirilor de șalăi bătuți în monetăria de la Suceava (monede originale și imitații)

1. *Suceava*: tezaur monetar descoperit în 1913 și alcătuit din șalăi cu efigia lui Dabija Vodă, șilingi munteni, cu efigia lui Mihail Radu (1658—1659), precum și șilingi suedezi, polonezi, prusieni-brandenburghezi, în parte originali, parte falsificați în monetăria de la Suceava; în total, vreo 2 000 piese. Asupra acestui tezaur, cf. Const. Moisil, în *Analele Academiei Române*, Partea Ad-tivă, 36 (1913—1914), p. 165—166; idem, în *BSNR*, 11 (1914), p. 24—25, nr. 36 și 12 (1915), p. 69, 73—76; G. Sion, în *BSNR*, 11 (1914), p. 49—55; G. Severeanu, în *BSNR*, 18 (1923), p. 103—109.

2. *Suceava*: diverse descoperiri de șilingi falsificați în monetăria lui Dabija Vodă, piese răzlețe sau tezurizate, ce au apărut cu prilejul săpăturilor arheologice din anii 1895—1904 (cf. K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevii*, București, 1913, p. 90—98) și începînd din 1951 (cf. rapoartele de săpături ale șantierului Suceava, în *SCIV*, 3 (1952); 4 (1953) nr. 1—2; 5 (1954), nr. 1—2; 6 (1955), nr. 3—4, passim), precum și în-templător (cf. de exemplu Const. Moisil, în *BSNR*, 12 (1915), p. 78—79; idem, în *Biblioteca Academiei Române Creșterea colecțiunilor*, 27 (1915), oct.-dec., p. 197—198; V. Clain, în *CNA*, 10 (1934), p. 18—23).

3. *Baia*, r. Fălticeni: vreo opt monede, imitații de șilingi poloni, lituani și suedezi, găsite prin 1930—1931 lângă biserica albă din localitate. Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.P.R., inv. nr. 296/1931 (descoperire inedită).

4. *Darabani*, reg. Suceava: tezaur monetar descoperit în 1924 și cuprinzînd aproximativ 9 kg de șilingi (4698 piese) cu efigia lui Ioan Cazimir, emisiuni pentru Polonia și Lituania, cele mai multe falsificate la Suceava. Cf. Const. Moisil, în *BSNR*, 21 (1926), p. 17, nr. 115.

5. *Iași*: tezaur descoperit în 1914 și cuprinzînd 15 kg de șilingi falsificați la Suceava; a fost descoperit în vechiul palat domnesc — Palatul Culturii de azi — cu prilejul lucrărilor de restaurare executate înaintea primului război mondial. Cf. Const. Moisil, în *BSNR*, 11 (1914), p. 56, nr. 45 și 12 (1915), p. 69—70.

6. *Pașcani*, reg. Iași: tezaur descoperit anterior anului 1933, cuprinzînd imitații de șilingi, provenind din monetăria de la Suceava. Cf. Dinu V. Rosetti, în *BSNR*, 29—36 (1935—1942), p. 152, nota 2 (fără precizări asupra datei descoperirii și a categoriilor de piese componente).

7. *Piatra Neamț*, reg. Bacău; o monedă imitație a unui șiling emis de Christina, găsită în 1954, cu prilejul săpăturilor arheologice. Cf. Const. Mătasă, în *SCIV*, 6 (1955), nr. 3—4, p. 823, 837.

8. *Vaslău*, U.R.S.S. — R.S.S. Ucraineană: tezaur de circa 200 imitații de șilingi polonezi, suedezi și prusieni, descoperit în 1911 în cimitirul satului. Cf. V. Clain, în *CNA*, 10 (1934), p. 18, 20, 21, 23.

9. *Lehăcenii*, U.R.S.S. — R.S.S. Ucraineană, tezaur găsit în 1937 și alcătuit din imitații de șilingi și groși polonezi și de oboli de Teschen, provenind din monetăria de la Suceava sau dintr-o monetărie clandestină din Polonia. Cf. Ilie Țabrea, în *CNA*, 13 (1938), p. 83 și 15 (1940), p. 292.

10. *Scătenii de Jos*, U.R.S.S. — R.S.S. Moldovenească : tezaur de șilingi bătuți în monetăria de la Suceava. Cf. Ilie Țabrea, în *CNA*, 16 (1942), p. 30.

11. *Ciopleni*, U.R.S.S. — R.S.S. Moldovenească : tezaur de câteva sute monede din secolele XVI și XVII, în mare parte șilingi imitați în monetăria de la Suceava. Printre piesele salvate din această descoperire, erau și un șiling cu efigia lui Dabița și altul emis de Mihail Radu (Mihnea al III-lea), voievodul Țării Românești. Un număr de 634 monede provenind din acest tezaur se păstrează în colecția Institutului de Arheologie al Academiei R.P.R. (descoperire inedită).

12. *Snagov*, reg. București : fâșie de tablă de aramă cu imprimarea unor șilingi suedezi, având monogramul lui Gustav Adolf și armele orașului Riga, precum și numeroase rămășițe de tablă căzute după decuparea monedelor. Au fost găsite cu prilejul săpăturilor arheologice din 1933, într-o groapă, lângă temeliele chilii, la sud de biserică. Cf. Dinu V. Rosetti, în *BSNR*, 29—36 (1935—1942), p. 150—152; autorul citat crede că această descoperire dovedește existența unei monetării la Snagov, în timpul domniei lui Mihail Radu (1658—1659), monetărie în care s-ar fi bătut atât șilingi ce poartă numele acestui voievod, cât și imitații ale monedelor suedeze contemporane. Cf. Octavian Iliescu, în *CNA*, 16 (1942), p. 80, unde existența acestei monetării e considerată îndoielnică.

13. *București*, str. Căderea Bastiliei : 60 șilingi polono-suedezi, falsificați. Cf. Al. Saint-Georges, în *CNA* 16 (1942), p. 80 (autorul crede că au fost imitați în Țara Românească, probabil la Snagov).

14. Localitate necunoscută în fostul județ Dolj; tezaur de șilingi suedezi, originali și falsificați, găsit în împrejurări ce au rămas neprecizate. Cf. Octavian Iliescu, în *CNA*, 16 (1942), p. 28.

„SOLIDI VALACHICI VULGO DUMNICZE”

РЕЗЮМЕ

Договор, заключенный в Варшаве 18 ноября 1705 г. между польским королем Станиславом Лещинским и шведским королем Карлом XII, содержит наряду с другими пунктами и мероприятия, касающиеся валютной политики обоих королевств. Так, предусматривается запрещение хождения неполноценных монет (в тексте: *omnis moneta depravata*), причем в эту категорию включаются и *solidi Valachici vulgo Dumnicze*; из нее исключаются обыкновенные польские шиллинги, курс которых остается в силе в пределах данного государства. Согласно этому пункту указанного договора рекомендуется унификация денежных систем обеих стран после восстановления мира в Польше.

Автор пытается установить реальные монеты, обозначенные в договоре названием, до сих пор не встречавшимся в других источниках: *solidi Valachici vulgo Dumnicze*. Исследуя экономическое положение Польши на протяжении всего XVII в., автор приходит к заключению, что так назывались имитации польских, шведских или прусских шиллингов, изготовленные на монетном дворе в Сучаве в княжение Евстратия Дабижи (1661—1665) и его преемников — Илиаша Александру (1666—1668) и Георге Дуки (1668—1672, второе княжение). Эти имитации, по существу сниженной стоимости, в большом количестве ввозились в Польшу, где их обменивали на золотые или серебряные монеты, обладавшие высокой реальной стоимостью. Об этом свидетельствуют польские источники того времени, отражающие сильное недовольство в рядах населения, вызванное хождением этих имитаций. Чтобы предотвратить убытки, причиненные таким образом денежному хозяйству, договор 1705 предусматривал отмену обращения подобных монет, имея в виду, главным образом,

молдавские имитации польских, шведских или прусских шиллингов, буквально наводнившие Польшу к концу XVII в. В приложении к настоящей работе указаны все находки (сделанные до настоящего времени как на территории Молдавии, так и за ее пределами) шиллингов — имитаций, изготовленных на монетном дворе в Сучаве.

Что касается народного названия *Dumnicze*, которое, согласно тексту вышеупомянутого договора, по-видимому, носили эти шиллинги молдавского происхождения, то на настоящем этапе документации ему еще нельзя дать удовлетворительного объяснения с этимологической точки зрения.

Говоря о проекте унификации денежных систем обеих договаривающихся сторон, автор указывает, что, после разгрома войск Карла XII русским царем Петром Великим под Полтавой (1709), договор между Карлом и Станиславом Лещинским потерял свою силу, а статьи, относившиеся к валютной политике, перестали применяться.

„SOLIDI VALACHICI VULGO DUMNICZE“

RÉSUMÉ

Le traité conclu à Varsovie le 18 novembre 1705 entre Stanislas Leszczynski de Pologne et Charles XII de Suède comprend, entre autres clauses, quelques mesures relatives à la politique monétaire des deux royaumes. C'est ainsi qu'on y interdit la circulation de toutes les monnaies de mauvais aloi (le texte dit *omnis moneta depravata*), englobant également, dans cette catégorie, les *solidi Valachici vulgo Dumnicze*, tout en exceptant les shillings ordinaires du royaume de Pologne, dont le cours restera en vigueur dans ce dernier pays. La même clause du traité préconisait l'unification des systèmes monétaires des deux pays après le rétablissement de la paix en Pologne.

L'auteur essaie d'identifier les monnaies réelles, désignées dans le traité sous la dénomination, encore inattestée par d'autres sources, de *solidi Valachici vulgo Dumnicze*. Examinant la situation de l'économie monétaire de la Pologne au cours du XVIIe siècle, l'auteur arrive à la conclusion que sous ladite appellation il faut entendre les contrefaçons de shillings polonais, suédois ou prussiens, sorties des ateliers monétaires de Suceava, au temps du voïvode moldave Eustrate Dabija (1661—1665) et de ses successeurs, Alexandre Iliaş (1666—1668) et Georges Duca (1668—1672 — second règne). Ces imitations, d'une valeur intrinsèque réduite, avaient été introduites en grande quantité en Pologne, où elles étaient échangées contre des pièces d'or ou d'argent, d'une valeur réelle élevée. Le fait est attesté par maintes sources polonaises contemporaines, qui reflètent le vif mécontentement que la circulation de ces contrefaçons soulevait dans les rangs de la population. Pour mettre fin aux pertes ainsi provoquées à l'économie monétaire, le traité en question décidait d'abroger le pouvoir circulatoire d'une pareille monnaie, visant plus particulièrement les imitations moldaves de shillings polonais, suédois ou prussiens, qui avaient littéralement inondé la Pologne vers la fin du XVIIe siècle.

En annexe de l'ouvrage, on trouve enregistrées toutes les découvertes de shillings contrefaits par l'atelier de Suceava, mais trouvées aussi bien en Moldavie qu'en dehors de ses frontières.

La dénomination populaire de *Dumnicze*, qui, selon le traité mentionné, aurait été celle de ces shillings de provenance moldave, n'a pas encore trouvé une explication étymologique satisfaisante.

Quant au projet d'unification des systèmes monétaires appartenant aux deux pays contractants, l'auteur montre que la défaite de Charles XII à Poltava (1709), par Pierre le Grand de Russie, rendit caduc le traité de 1705, de sorte que les clauses relatives aux mesures de politique monétaire ne purent pas être appliquées.